

O‘TKIR VA SURUNKALI BUYRAK KASALLIKLARI HAQIDA TUSHUNCHA

Umarov O‘ktam Tovbayevich

Jizzax viloyati Do‘stlik Abu Ali ibn Sino nomidagi

Jamoat salomatligi texnikumi

1-Maxsus fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Maxatova O‘g‘iloy Qurbonboyevna

Jizzax viloyati

Do‘stlik Abu Ali ibn Sino nomidagi

Jamoat salomatligi texnikumi

1-Maxsus fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘tkir va surunkali buyrak kasalliklarining kelib chiqish sabablari, rivojlanish mexanizmlari, klinik belgilari, tashxislash, davolash hamda profilaktika masalalari yoritilgan. Buyrak kasalliklari dunyo bo‘yicha keng tarqalgan bo‘lib, inson salomatligiga jiddiy xavf tug‘diradi. Kasalliklarni erta aniqlash va samarali davolash ularning og‘ir asoratlarini kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: buyrak, o‘tkir buyrak shikastlanishi, surunkali buyrak kasalligi, nefrologiya, gemodializ, kreatinin, siydik tizimi, profilaktika.

Buyraklar inson organizmidagi eng muhim a‘zoldan biri bo‘lib, ular qon tarkibini tozalash, ortiqcha suyuqlik va moddalar almashinuvi mahsulotlarini organizmdan chiqarish, suv-tuz muvozanatini saqlash hamda qon bosimini me‘yorlashtirish kabi hayotiy vazifalarni bajaradi. Bundan tashqari, buyraklar eritropoetin gormoni ishlab chiqarish orqali qon hosil bo‘lish jarayonida ham ishtirok etadi. Buyrak faoliyatining buzilishi organizmdagi ko‘plab tizimlar faoliyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatib, turli kasalliklar va asoratlarning rivojlanishiga sabab bo‘ladi. Tibbiyot amaliyotida buyrak kasalliklari o‘tkir va surunkali shakllarga bo‘linadi. Har ikkala holatning kelib chiqish sabablari, kechishi va davolash usullari bir-biridan farq qiladi.

O‘tkir buyrak kasalligi yoki o‘tkir buyrak shikastlanishi buyrak faoliyatining qisqa vaqt ichida, ya‘ni bir necha soat yoki kun davomida keskin yomonlashuvi bilan tavsiflanadi. Natijada buyraklar qonni yetarli darajada filtrlay olmaydi va organizmda toksik moddalar to‘planib boradi. Ushbu holat shoshilinch tibbiy yordamni talab qiladi, chunki o‘z vaqtida davolanmasa, bemorning hayoti uchun xavf tug‘dirishi mumkin.

O‘tkir buyrak shikastlanishining rivojlanishiga turli omillar sabab bo‘ladi. Ulardan eng ko‘p uchraydiganlari organizmning suvsizlanishi, kuchli qon yo‘qotish, yurak faoliyatining yetishmovchiligi, og‘ir infeksiyalar, zaharlanishlar va ayrim dori

vositalarining nojo'ya ta'sirlaridir. Shuningdek, siydik yo'llarining to'silishi ham o'tkir buyrak faoliyati buzilishiga olib kelishi mumkin. Masalan, buyrak yoki siydik yo'lidagi toshlar, o'smalar yoki prostata bezining kattalashishi siydik oqimini qiyinlashtirib, buyrak faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [1].

Kasallikning asosiy belgilaridan biri siydik miqdorining keskin kamayishi yoki butunlay ajralmay qolishidir. Bemorlarda umumiy holsizlik, bosh og'rig'i, ko'ngil aynishi, qusish, ishtahaning pasayishi va tana shishlari kuzatiladi. Kasallik og'irlashgan sari qonda zaharli moddalar to'planib, markaziy asab tizimi faoliyati ham izdan chiqadi. Natijada uyquchanlik, hushning chalkashishi va hatto koma holati rivojlanishi mumkin.

O'tkir buyrak kasalligini tashxislash uchun qon va siydik tahlillari muhim ahamiyatga ega. Qonda kreatinin va mochevina miqdorining ortishi buyrak faoliyati buzilganligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, ultratovush tekshiruvi, kompyuter tomografiyasi va boshqa instrumental usullar yordamida buyraklarning holati baholanadi. Davolash kasallik sababini bartaraf etishga qaratiladi. Suvsizlanish kuzatilganda organizmga suyuqlik yuboriladi, infeksiyalar mavjud bo'lsa antibakterial preparatlar qo'llaniladi. Og'ir hollarda esa gemodializ usulidan foydalaniladi. Gemodializ maxsus apparat yordamida qonni tozalash jarayoni bo'lib, buyrak faoliyati vaqtinchalik yoki butunlay izdan chiqqan bemorlarda hayotni saqlab qolish imkonini beradi.

Surunkali buyrak kasalligi esa buyrak faoliyatining uzoq muddat davomida asta-sekin pasayib borishi bilan xarakterlanadi. Ushbu kasallik kamida uch oy davom etadigan buyrak shikastlanishi yoki buyrak funksiyasining pasayishi natijasida rivojlanadi. Surunkali buyrak kasalligi bugungi kunda dunyo miqyosida eng dolzarb tibbiy muammolardan biri hisoblanadi. Kasallikning xavfliligi shundaki, u dastlabki bosqichlarda deyarli hech qanday belgilar bermasligi mumkin. Shu sababli ko'plab bemorlar shifokorga kasallikning kech bosqichlarida murojaat qiladilar.

Surunkali buyrak kasalligining asosiy sabablari qatoriga qandli diabet, arterial gipertenziya, surunkali glomerulonefrit, surunkali pielonefrit va tug'ma buyrak nuqsonlari kiradi. Ayniqsa, qandli diabet bilan kasallangan bemorlarda diabetik nefropatiya rivojlanishi natijasida buyrak faoliyati asta-sekin yomonlashib boradi. Arterial gipertenziya esa buyrak tomirlarini zararlab, buyrak to'qimalarida qaytmas o'zgarishlar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi.

Surunkali buyrak kasalligining dastlabki bosqichlarida bemorlar o'zlarini sog'lom his qilishlari mumkin. Kasallik rivojlangan sari tez charchash, holsizlik, mehnat qobiliyatining pasayishi, bosh og'rig'i va ishtahaning yo'qolishi kabi belgilar paydo bo'ladi. Keyinchalik oyoq va yuzlarda shishlar kuzatiladi, qon bosimi ko'tariladi, siydik miqdori va tarkibida o'zgarishlar yuz beradi. Buyraklar organizmdagi zararli moddalarni chiqarib yubora olmagani sababli qonda toksik

mahsulotlar to'planadi. Bu esa ko'ngil aynishi, qusish, terining qichishi va uyqu buzilishlariga olib keladi.

Kasallikning keyingi bosqichlarida kamqonlik rivojlanadi. Bunga buyraklarda eritropoetin gormoni ishlab chiqarilishining kamayishi sabab bo'ladi. Shuningdek, kalsiy va fosfor almashinuvi buzilishi natijasida suyak tizimida ham o'zgarishlar yuz beradi. Bemorlarda suyaklarning mo'rtlashishi, mushak zaifligi va yurak-qon tomir tizimi faoliyatining buzilishi kuzatiladi.

Surunkali buyrak kasalligini davolashning asosiy maqsadi uning rivojlanishini sekinlashtirish va asoratlarni kamaytirishdan iborat. Bunda qon bosimini nazorat qilish, qandli diabetni samarali davolash va sog'lom turmush tarziga amal qilish katta ahamiyatga ega. Bemorlarga tuz va yog' miqdori cheklangan parhez tavsiya etiladi. Zarur hollarda qon bosimini tushiruvchi, kamqonlikni davolovchi va mineral almashinuvini me'yorlashtiruvchi preparatlar qo'llaniladi.

Buyrak kasalliklarining oldini olishda sog'lom turmush tarziga amal qilish muhim o'rin tutadi. Yetarli miqdorda suv iste'mol qilish, to'g'ri ovqatlanish, jismoniy faollikni saqlash, chekish va spirtli ichimliklardan voz kechish buyrak salomatligini mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, infeksiya kasalliklarni o'z vaqtida davolash, qon bosimi va qondagi qand miqdorini nazorat qilish ham profilaktikaning muhim qismi hisoblanadi [3].

Xulosa qilib aytganda, o'tkir va surunkali buyrak kasalliklari inson salomatligi uchun jiddiy xavf tug'diradigan patologik holatlardir. O'tkir buyrak shikastlanishi tez rivojlanishi bilan tavsiflansa, surunkali buyrak kasalligi yillar davomida asta-sekin kuchayib boradi. Har ikkala holatda ham kasalliklarni erta aniqlash, to'g'ri davolash va profilaktik choralarini amalga oshirish bemorlarning hayot sifatini yaxshilash hamda og'ir asoratlarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Buyrak salomatligini asrash har bir insonning o'z sog'lig'iga mas'uliyat bilan yondashishini talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Taal M.W., Chertow G.M., Marsden P.A., Skorecki K., Yu A.S.L., Brenner B.M. Brenner and Rector's The Kidney. – 12th ed. – Philadelphia : Elsevier, 2024. – 2784 p.
2. Johnson R.J., Feehally J., Floege J., Tonelli M. Comprehensive Clinical Nephrology. – 7th ed. – Philadelphia : Elsevier, 2023. – 1632 p.
3. Gilbert S.J., Weiner D.E. National Kidney Foundation Primer on Kidney Diseases. – 8th ed. – Philadelphia : Elsevier, 2022. – 720 p.